

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ

УХВАЛЕНО

Вченою радою Інституту соціології НАН України

«27» червня 2023 р.

Протокол № 5

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ І НЕРІВНІСТЬ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ В ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	054 Соціологія
освітній рівень	третій освітньо-науковий (PhD доктор філософії)
освітньо-наукова програма	Соціологія
вид дисципліни	Вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2023/2024
Семестр	2
Кількість кредитів ECTS	3
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	Залік

КИЇВ – 2023

Розробник:

Симончук О.В., доктор соціологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу соціальних структур

Викладач: доктор соціол. наук **Симончук О.В.**

РЕКОМЕНДОВАНО:

Випусковим відділом Інституту соціології НАН України

Протокол № 4 від «17» 05 2023 р.

Завідувач випусковим відділом

Л.Г.Скокова

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-наукової програми «Соціологія»

О.Г.Злобіна

1. Метою є формування знань щодо новітніх теоретико-методологічних і емпіричних підходів соціологічного аналізу соціальної стратифікації і нерівності в сучасних суспільствах, а також здобуття навичок емпіричного дослідження їх стану і динаміки в українському соціумі, зокрема із використанням даних міжнародних проєктів (Європейського соціального дослідження і Міжнародної програми соціальних досліджень) та з використанням Європейської соціально-економічної класифікації (ESeC) як нового стандартного інструменту ідентифікації соціальних класів і груп; формування вміння застосовувати принципи стратифікаційного аналізу для визначення перспектив соціальної динаміки, зокрема з'ясування визначальних соціальних чинників сталого розвитку українського суспільства та євроінтеграції (шляхом розробки показників для моніторингу ступеня соціальної стратифікації і нерівності в Україні порівняно з різними типами суспільств).

2. Попередні вимоги до успішного опанування курсу:

1. Знати

– основні класичні та сучасні концепції стратифікаційного, зокрема класового, аналізу.

2. Володіти навичками

– роботи з пакетами обробки даних SPSS та Excel.

3. Анотація. Навчальна дисципліна спрямована на засвоєння і критичне осмислення теоретико-методологічних і емпіричних підходів до вивчення соціальної стратифікації і нерівності в сучасних суспільствах, а також здобуття навичок емпіричного дослідження їх стану і динаміки в українському соціумі з використанням даних національних і міжнародних проєктів. Головну увагу приділено ознайомленню з вітчизняним досвідом емпіричного вивчення соціально-класової структури і нерівності в українському суспільстві в широкій часовій і порівняльній перспективі, яке здійснено на базі багаторічного моніторингу «Українське суспільство» Інституту соціології НАН України та двох великих міжнародних проєктів (Європейського соціального дослідження і Міжнародної програми соціальних досліджень), а також колекції глибоких інтерв'ю з представниками різних класів. Передбачено здобуття знань щодо концептуальних і операціональних підстав альтернативних класових схем (Дж. Голдторпа, Е.О. Райта, Г.Еспін-Андерсена, а також Європейської соціально-економічної класифікації як найновішого стандартного інструменту ідентифікації соціальних класів і груп для національних досліджень та коректних міжнародних порівнянь) і досвіду застосування цих схем у вітчизняній дослідницькій практиці. Передбачено як ознайомлення з міжнародними статистичними класифікаторами щодо рівня освіти, статусу зайнятості, професійної і галузевої належності, так і практичне оволодіння технологією конструювання показників соціального класу, професії і галузі за допомоги цих класифікаторів у соціологічних масивах даних (у тому числі для подальшого використання відповідного методичного інструментарію у власному дисертаційному дослідженні). Слухачі опануватимуть знання і навички застосування кількісних і якісних методів у вивченні стратифікаційних процесів у сучасних суспільствах, зокрема щодо дослідження зв'язку об'єктивного і суб'єктивного класу (класових позицій і класових ідентичностей). Теоретичні та практичні заняття забезпечують формування вміння застосовувати принципи стратифікаційного аналізу для визначення перспектив соціальної динаміки, зокрема з'ясування визначальних соціальних чинників сталого розвитку українського суспільства (наприклад, ефективних шляхів послаблення соціальної нерівності) та євроінтеграції (розробка показників для моніторингу соціально-групового розподілу і ступеня нерівності порівняно з різними типами суспільств).

4. Завдання (навчальні цілі):

- оволодіти професійними компетенціями аналізу сучасного стану і динаміки соціальної стратифікації і нерівності в українському суспільстві на основі вивчення новітніх концептуалізацій і методологій у галузі соціології соціально-структурного напрямку;

- овоїти можливості кількісних і якісних соціологічних підходів у вивченні стратифікаційних процесів у сучасних суспільствах;
- засвоїти концептуальні та операційні підстави міжнародних статистичних класифікаторів і способи їх використання в соціологічних проєктах;
- набути знання щодо емпіричних баз даних з вивчення соціальної стратифікації і нерівності;
- відпрацювати вміння кодування соціоструктурних змінних на основі міжнародних класифікаторів і конструювання (із використанням SPSS-синтаксисів) різноманітних класових схем, зокрема ESeG як європейського стандарту ідентифікації соціальної позиції людини.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміння; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1	2	3	4	5
ЗК02	Знати і вміння застосовувати різні методи пошуку, оброблення та аналізу інформації щодо теоретико-методологічних підходів і результатів дослідження соціальної стратифікації та нерівності з різних джерел, зокрема сайтів національних і міжнародних проєктів соціологічних опитувань і статистики.	<i>Семінари, самостійна робота за темами: Тема 4; Тема 5; Тема 8.</i>	Поточний контроль, оцінка доповіді на семінарі, оцінка індивідуального письмового завдання	15%
ЗК03	Вміння працювати з даними міжнародних проєктів, кодувати соціально-структурні змінні, самостійно адаптувати методичний інструментарій (зокрема, щодо ідентифікації соціальної позиції респондента) для масиву даних конкретного міжнародного проєкту, а також комунікувати з колегами для планування і проведення стратифікаційних досліджень із застосуванням міжнародних стандартних методичних інструментів.	<i>Семінари, самостійна робота за темами: Тема 5; Тема 9.</i>	Поточний контроль, оцінка доповіді на семінарі	15%
ЗК04	Вміння розв'язувати комплексні проблеми соціології стратифікації та нерівності на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.	<i>Лекції, семінари, самостійна робота за темами: Тема 1; Тема 6; Тема 7.</i>	Поточний контроль, оцінка участі у дискусійній частині лекції, доповіді на семінарі	10%
1	2	3	4	5
СК01	Вміння самостійно розробляти	<i>Лекції, семінари,</i>	Поточний	20%

	<p>програму дослідження з проблематики соціальної стратифікації і нерівності, реалізувати відповідний проєкт, досягати наукових результатів, які створюють нові знання в соціології та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках для зменшення рівня соціальної нерівності в Україні і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з соціології та суміжних галузей.</p>	<p><i>самостійна робота за темами:</i> Тема 2; Тема 9.</p>	<p>контроль, участь у дискусійній частині лекції, оцінка презентації міні-проєкту</p>	
СК03	<p>Знати і вміти застосовувати сучасні методології, бази даних і електронні ресурси (зокрема, національної і міжнародної статистики і соціологічних проєктів), спеціалізоване програмне забезпечення досліджень класів і нерівності, відповідні кількісні та якісні методи емпіричних досліджень.</p>	<p><i>Семінари, самостійна робота за темами:</i> Тема 4; Тема 5; Тема 7.</p>	<p>Поточний контроль, оцінка доповіді на семінарі</p>	15%
СК05	<p>Вміти виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру у сфері соціології нерівності, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень, а також вміти комунікувати з дослідниками (економістами, політологами, психологами) з відповідної тематики з суміжних дисциплін і держслужбовцями, які розробляють державні програми зі зменшення соціальної нерівності.</p>	<p><i>Лекції, семінари, самостійна робота за темами:</i> Тема 6; Тема 9.</p>	<p>Поточний контроль підготовки до семінару, оцінка індивідуального письмового завдання</p>	15%
СК06	<p>Вміти ініціювати та реалізовувати інноваційні національні та міжнародні проєкти у сфері досліджень соціальної стратифікації і нерівності та виявляти лідерство під час їхньої реалізації.</p>	<p><i>Семінари, самостійна робота за темами:</i> Тема 3; Тема 5; Тема 9.</p>	<p>Поточний контроль оцінка доповіді на семінарі</p>	10%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (код)	Загальні компетентності			Спеціальні компетентності			
Програмні результати навчання (назва)							
РН01 Мати передові концептуальні та методологічні знання з соціології та на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень з відповідного напрямку, та отримання нових знань у сфері соціології та/або здійснення інновацій	—	ЗК02	ЗК03	СК01	СК03	СК05	—
РН05. Планувати і виконувати емпіричні та/або теоретичні дослідження з соціології та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасних інструментів та дотриманням норм професійної і академічної етики.	—	ЗК02	ЗК04	СК01	СК03	СК05	СК06

7. Схема формування оцінки.

ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Види робіт	Кількість балів за один вид робіт	Критерії оцінювання
Участь у дискусійній частині лекції	2	Активна участь, аргументовані, змістовні судження і зауваження
	1	Фрагментарна участь у дискусії
	0	Відсутність на лекції
Участь у дискусії, в обговоренні виступів колег на семінарському занятті	2-3	Активна участь у дискусіях; фахова постановка питань, аргументовані і логічні зауваження
	1	Фрагментарна участь, окремі репліки, запитання
	0	Відсутність на семінарському занятті
Доповіді за темою семінарського заняття	7-10	Доповідь підготовлена і презентовано вчасно. Високий рівень фахових компетентностей.
	4-6	Доповідь підготовлена і презентовано вчасно. Високий рівень опанування матеріалу, повністю досягнуті поставлені завдання
	1-3	Доповідь підготовлена, проте наявні неточності і пробіли знань.
	0	Доповідь не підготовлена.
Індивідуальне письмове завдання за темою семінарського заняття	7-10	Письмове завдання представлено вчасно. Високий рівень опанування матеріалу, повністю досягнуті поставлені завдання
	4-6	Письмове завдання підготовлено вчасно, проте наявні неточності і пробіли знань.
	1-3	Письмове завдання підготовлено проте тема розкрита поверхово і з помилками
	0	Письмове завдання не підготовлено
Презентація міні-проєкту дослідження за проблематикою курсу	14-18	Роботу представлено вчасно. Високий рівень оволодіння теоретико-методологічними засадами виконання завдання, поставлені мета і завдання вирішуються чітко та послідовно
	10-13	Роботу представлено вчасно. Продемонстровано певний рівень оволодіння теоретико-методологічними засадами виконання завдання, але не вистачає чікості та послідовності
	1-9	Робота має суттєві недоліки - поставлені завдання не вирішені, автор припускається помилок. Переважають загальні фрази замість змістовного викладу
	0	Завдання не виконано у визначений викладачем термін без поважних причин або виконане з порушенням норм академічної доброчесності.

При викладанні дисципліни використовуються наступні методи контролю знань студентів:

- усний контроль (опитування – індивідуальні або фронтальні, дискусії, захист виконаних робіт);
- письмовий контроль (виконання індивідуальних завдань, есе та ін);
- самоконтроль знань студентів і взаємоконтроль.

Поточний контроль проводиться за результатами роботи студентів на практичних заняттях, шляхом оцінювання самостійних робіт, індивідуальних завдань, есе, командних проєктів, презентацій.

Об'єктом оцінювання знань студентів є програмний матеріал навчальної дисципліни, який перевіряється під час поточного і підсумкового контролю з метою встановлення рівня і якості засвоєння знань, формування необхідних для майбутньої професійної діяльності навичок і вмінь.

Поточний контроль передбачає оцінювання успішності студентів під час аудиторних (семінарських, практичних, індивідуальних) занять та виконання ними окремих індивідуальних завдань. При поточному контролі оцінюється: активність роботи студентів на семінарських або практичних заняттях, результати виконання ними індивідуальних завдань, розв'язання практичних задач, якість підготовлених студентами повідомлень;

Контроль на семінарських заняттях – оцінювання виступів студентів, відповідей на питання поставлені викладачем, оцінок під час самостійних робіт, оцінювання внеску окремих студентів у групову роботу.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- підсумкове оцінювання у формі ЗАЛІКУ:

Семестровий контроль проводиться у формі заліку або шляхом накопичення балів за поточним контролем по змістовним модулям.

Залік – виставляється за результатами роботи аспіранта впродовж усього семестру і не передбачає додаткових заходів оцінювання для успішних студентів.

- умови допуску до підсумкового заліку:

У разі отримання оцінки «неприйнятно» (нижче 35 балів) або «незадовільно» (35-59 балів) аспірант повинен додатково виконати індивідуальні завдання для підвищення рівня своїх знань і повторно перескласти підсумковий контроль. Слухач має право на два перескладання: викладачеві та комісії. При цьому максимальна підсумкова оцінка після перескладання може бути лише «достатньо».

7.2 Організація оцінювання: (обов'язково зазначається порядок організації передбачених робочою навчальною програмою форм оцінювання із зазначенням орієнтовного графіку оцінювання).

Викладач оцінює роботу аспіранта на кожному занятті, бали нараховуються за всі форми робіт, яка передбачені для опрацювання конкретних тем, відповідно до вимог і критеріїв оцінювання. Загальні умови визначення навчального рейтингу аспіранта наведені в таблиці:

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ

Форми оцінювання	Кількість	Максимум балів	Разом
Участь у дискусійній частині лекції	5	1	5
Доповіді за темою семінарського заняття	6	8	48
Індивідуальне письмове завдання за темою семінарського заняття	2	8	16
Участь у дискусії, в обговоренні виступів колег на семінарському занятті	4	2	8
Презентація дослідницького міні-проєкту за тематикою курсу	1	23	23
ВСЬОГО			100

7.3 Шкала відповідності оцінок

A (відмінно)	90-100
B (дуже добре)	82-89
C (добре)	75-81
D (задовільно)	65-74
E (достатньо)	60-64
FX (незадовільно)	35-59
F(неприйнятно)	0-34
Зараховано	60-100
Не зараховано	0-59

8. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план занять з дисципліни

№ з/п	Номер і назва теми	Кількість годин		
		лекції	семінари	сам. робота
1	Тема 1. Сучасний класовий аналіз: основні концептуальні підходи	2	—	6
2	Тема 2. Класовий аналіз в українській соціології	2	2	8
3	Тема 3. Методологія конструювання класових схем	2	—	6
4	Тема 4. Операціоналізація альтернативних класових схем	—	2	8
5	Тема 5. Технологія кодування соціоструктурних змінних і конструювання класових схем.	—	2	8
6	Тема 6. Досвід вітчизняних досліджень соціальної нерівності	2	2	6
7	Тема 7. Об'єктивний і суб'єктивний виміри стратифікаційних процесів	2	2	8
8	Тема 8. Соціальна нерівність в емпіричному вимірі	—	2	8
9	Тема 9. Застосування певної класової схеми у власному проєкті з дослідження соціальної нерівності	—	2	8
ВСЬОГО за дисципліною 90 годин		10	14	66

Загальний обсяг **90 год**, в тому числі:

Лекцій – **10 год**.

Семінари – **14 год**.

Самостійна робота – **66 год**.

Зміст навчальної дисципліни

№ з/п	Номер і назва теми	Кількість годин	
		Структура	Література
1	2	3	4
Змістовий модуль I. Соціальна стратифікація: теоретичний і емпіричний виміри			
1	Тема 1. Сучасний класовий аналіз: основні концептуальні підходи	1. Зміст і теоретико-методологічні підходи сучасного класового аналізу. 2. Концептуальні підстави альтернативних класових схем (Дж. Голдторп, Е.О. Райт, Г.Еспін-Андерсен тощо).	2, 3, 5, 7, 11, 13, 15

		3. Європейська соціально-економічна класифікація як новітній європейський стандарт ідентифікації соціальної позиції в соціологічних дослідженнях.	
2	Тема 2. Класовий аналіз в українській соціології	1. Досвід застосування різноманітних класових схем в українській соціології. 2. Валідизація класових схем для дослідження українського суспільства. 3. Класова структурація українського суспільства у часовій і порівняльній перспективах.	3, 5, 11, 13, 16, 21
3	Тема 3. Методологія конструювання класових схем	1. Вітчизняні та міжнародні проекти дослідження соціальної стратифікації і нерівності. 2. Операціоналізація зазначених класових схем. 3. Міжнародні класифікатори рівня освіти і кваліфікації, статусу зайнятості, професійної належності, виду діяльності. 4. Технологія конструювання показників соціального класу, професійної і галузевої приналежності.	3, 6, 8-10, 14, 19, 20.
4	Тема 4. Операціоналізація альтернативних класових схем	1. Правила і алгоритми конструювання альтернативних класових схем, 2. Міжнародні класифікатори та правила кодування на їх підставі змінних професійної і галузевої належності. 3. SPSS-синтаксиси для конструювання класових схем.	3, 6, 8-10, 14, 19, 20
5	Тема 5. Технологія кодування соціоструктурних змінних і конструювання класових схем.	1. Практикум з кодування змінних професійної і галузевої належності (на прикладі масиву ESS 2021). 2. Практикум з конструювання альтернативних класових схем у відповідному масиві.	6, 8-10, 24, 26
1	2	3	4
<i>Змістовий модуль 2. Соціальні нерівності: новітній досвід емпіричного вивчення</i>			
6	Тема 6. Досвід вітчизняних досліджень соціальної нерівності	1. Досвід вивчення соціальної нерівності в проекті Міжнародної програми соціальних досліджень. 2. Основні показники і методики дослідження соціальної нерівності.	1, 4, 11-13
7	Тема 7. Об'єктивний і суб'єктивний виміри стратифікаційних процесів	1. Якісні та кількісні методи дослідження соціальної стратифікації і нерівності. 2. Об'єктивний і суб'єктивний клас та вивчення їхнього зв'язку. 3. Класові ідентичності та соціально-статусні самооцінки.	3, 13, 15, 17, 18
8	Тема 8. Соціальна нерівність в емпіричному вимірі	1. Досвід національних і міжнародних досліджень соціальної нерівності. 2. Роль соціологічного моніторингу рівня соціальної нерівності для розробки	1, 12, 15

		соціальних політик в Україні і світі.	
9	Тема 9. Застосування класової схеми у власному проєкті	1. Презентація власного проєкту дослідження певного аспекту соціальної нерівності із застосуванням певної класової схеми. 2. Обговорення презентацій колег.	–
Підсумковий контроль			Залік

9. Рекомендовані джерела:

Основні джерела:

1. Оксамитна, С., & Симончук, О. (Ред.). (2020). *Динаміка сприйняття соціальної нерівності в Україні: за даними Міжнародної програми соціальних досліджень 2009 і 2019 років*. Київ: Інститут соціології НАН України, Національний університет «Києво-Могилянська академія».
2. Райт, Е. О. (Ред.). (2019). *Підходи до класового аналізу*, переклад з англ. О. Симончук. Київ: Інститут соціології НАН України.
3. Симончук, О. (2018). *Соціальні класи в сучасних суспільствах: евристичний потенціал класового аналізу*. Київ: Інститут соціології НАН України.
4. Симончук, О. (2020). Класовий вимір сприйняття соціальної нерівності: варіації у часі. В Оксамитна, С., & Симончук, О. (Ред.), *Динаміка сприйняття соціальної нерівності в Україні: за даними Міжнародної програми соціальних досліджень 2009 і 2019 років* (сс. 127–149). Київ: Інститут соціології НАН України, Національний університет «Києво-Могилянська академія».
5. Симончук, О. (2017). Класовий розподіл населення України згідно з Європейською соціально-економічною класифікацією. *Соціальні виміри суспільства*, 9 (20), 22–33.
6. Bohr, J. (2018). *EU-AES Tools: Implementation of the European Socioeconomic Groups Classification (ESeG) using Adult Education Survey Microdata*. (GESIS Papers, 2018/14). Köln: GESIS - Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften. <https://doi.org/10.21241/ssoar.57622>
7. Goldthorpe, J. H. (2000). *On sociology: Numbers, narratives and the integration of research and theory*. Oxford: Oxford University Press.
8. Herter, A. & Wirth, H. (2016). *SPSS Command Syntax File to generate European Socio-Economic Groups (ESEG 2008) for EU-SILC Data (2011_eseg08.sps)*. https://www.gesis.org/fileadmin/upload/dienstleistung/daten/amtl_mikrodaten/europ_microdata/EU-SILC/Tools/ESeC_ESeG_Tools/ESeG/CROSS/SPSS/2011_eseg08.sps
9. Leifsrud, H., Bison, I., & Solheim, E. (2010). *Social class in Europe II: The European Social Survey 2002–2008*. NTNU Social Research in Trondheim & Department of Social Research: Official ESS Report. Trento: Trento University.
10. Meron M. & ESSnet members. (2014). *ESSnet ESeG Final Report*. Paris, INSEE, Direction des Statistiques Démographiques et Sociales ESSnet project. https://ec.europa.eu/eurostat/cros/system/files/ESEG_finalReport_Vcor30juillet.pdf

Додаткові джерела:

11. Коваліско, Н. В. (2008). *Стратифікаційні порядки суспільства: концептуальні уявлення та досвід вивчення*. Київ: Інститут соціології НАН України.
12. Макеєв, С., & Симончук, О. (2019). (Не)рівність і (не)справедливість в уявленнях населення України. В В. Ворона, М. Шульга (Ред.), *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. Випуск 6 (20) (сс. 45–56). Київ: Інститут соціології НАН України.
13. Малиш, Л. (2019). *Принципи та правила вимірювання структурних нерівностей у соціології*. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія».
14. Нікітіна, Т. Є. (2011). *Перевірка валідності класових схем в соціології (на прикладі схеми Дж. Голдторпа)*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

15. Оксамитна, С. (2011). Міжгенераційна класова і освітня мобільність. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія».
16. Симончук, О. (2021). Соціально-класова структура України часів незалежності: підсумки тридцяти років трансформацій (1991–2021). У В. Ворона & М. Шульга (Ред.), *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності*. Вип. 8 (22) (сс. 239–258). Київ: Інститут соціології НАН України.
17. Симончук, О. (2021). Соціально-статусні самооцінки українців: зміни в часі (2009–2019). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 5–24.
18. Симончук, О. (2022). Зміни у класовій і статусній самоідентифікації. У Є. Головаха & С. Макеев (Ред.), *Українське суспільство в умовах війни: 2022 рік* (сс. 250–260). Київ: Інститут соціології НАН України.
19. Evans, G., & Mills, C. (1999). Are there classes in post-communist societies? A new approach to identifying class structure. *Sociology*, 33 (1), 23–46.
20. Rose, D., & Harrison, E. (Eds.). (2010). *Social class in Europe: an introduction to the European Socio-economic Classification*. London, New York: Routledge.
21. Simonchuk, E. (2020). Dynamics of Class Structure in Post-Soviet Ukraine. In A. Veira-Ramos, T. Liubyva, & I. Golovakha (Eds.), *Ukraine in Transformation: from Soviet Republic to European Society* (pp. 55–90). Palgrave Macmillan.

10. Додаткові ресурси:

22. www.i-soc.com.ua (Офіційний сайт Інституту соціології НАН України).
23. www.ukrstat.gov.ua (Статистичні матеріали Держкомстату України).
24. <https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm> (The International Labour Organization)
25. <https://issp.org/> (Офіційний сайт The International Social Survey Programme).
26. <https://www.europeansocialsurvey.org/> (Офіційний сайт The European Social Survey).